

ORTHODONTIUM LINEARE – NOVÝ DRUH MECHU PRO CHKO ŽDÁRSKÉ VRCHY A ŽELEZNÉ HORY

Orthodontium lineare – new species for Landscape Protected Area Žďárské vrchy Hills and Železné hory Mts.

Naděžda GUTZEROVÁ

Svatopluka Čecha 389, 537 01 Chrudim
e-mail: gutzer@iol.cz

Orthodontium lineare je invazní druh mechu, jehož výskyt na území CHKO Žďárské vrchy a Železné hory nebyl dosud znám. V letech 1998-99 bylo na územích obou CHKO nalezeno 8 lokalit tohoto mechu.

Úvod

Úspěšně a rychle se šířící druhy mechorostů jsou mnohem vzácnější než u cévnatých rostlin. V Evropě se uvádí 22 invazních mechorostů, z nichž pouze 3-4 druhy jsou skutečně široce rozšířené. Mezi těchto několik druhů patří i *Orthodontium lineare* Schwaegr. (bez českého názvu).

Původním areálem jeho rozšíření je mírná oblast jižní polokoule, odkud se pravděpodobně lodní dopravou dostal do Evropy. Poprvé byl zjištěn v r. 1911 v Anglii (viz SOLDÁN 1997). Na území naší republiky byl sbírán poprvé v roce 1964 v Adršpašsko-teplických skalách (FUTSCHIG 1965). Dnes je tento druh znám ze 132 lokalit v Čechách. Na Moravě je zatím znám pouze ze tří lokalit (Podyjí, Jeseníky, Lanžhot). Pro zajímavost, na Slovensku je znám pouze z jedné lokality (SOLDÁN 1997).

Orthodontium lineare je druh s širokou ekologickou amplitudou. Roste hojně na pískovcových kamenech, ale i na surovém humusu a hniječím dřevě. Fytcenologii společenstev s *Orthodontium lineare* v Evropě se zabýval HERBEN (1990). Z jeho výsledků vyplývá, že společenstva, v nichž se tento mech vyskytuje, jsou velmi heterogenní a lze je rozdělit do čtyř skupin:

- 1) společenstva s druhy tlejícího dřeva, rozšířená hlavně v oceánické části Evropy a pískovcových oblastech střední Evropy
- 2) společenstva s mechy přízemního patra acidofilních lesů
- 3) druhově chudá společenstva s epifytickými druhy typickými pro kyselou borku
- 4) velmi chudá společenstva s dutohlávkami (*Cladonia* sp.).

Nejčastějšími doprovodnými druhy jsou dutohlávky (*Cladonia* sp.), paprutka níci (*Pohlia nutans*) a čtyřzoubek průzračný (*Tetraphis pellucida*).

Vliv tohoto invazního druhu mechu na změny struktury původních společenstev zatím nebyl prokázán.

Rozšíření *Orthodontium lineare* v České republice

Orthodontium lineare je u nás známo především z pískovcových skalních měst, kde se vyskytuje velmi hojně. V mých fytcenologických snímcích pořízených v Adršpašsko-teplických skalách se z celkového počtu 155 snímků tento druh vyskytoval v 49 snímcích,

příčemž výběr fytoocenologických snímků vzhledem k výskytu *Orthodontium lineare* byl zcela náhodný (GUTZEROVÁ 1988). Dále je jeho hojný výskyt znám z Brd (SOLDÁN 1997). V dalších oblastech je jeho výskyt zatím sporadický. Lze však vysledovat, že je hojnější v západních a severozápadních Čechách a směrem na východ ubývá. Tento výsledek však může být i důsledkem nedostatečné prozkoumanosti těchto území. Zajímavé je i výškové rozložení lokalit. Podle SOLDÁNA (1996) se nejvíce známých lokalit nachází v nadmořských výškách 500 – 700 m n.m.

Z území Železných hor a Žďárských vrchů nebyl jeho výskyt zatím znám. Během let 1998-99 se mi podařilo na území CHKO Žďárské vrchy nalézt 5 lokalit a na území CHKO Železné hory 3 lokality. Nejbližší známé lokality výskytu *Orthodontium lineare* se nacházejí severovýchodně od obou CHKO v pískovcové oblasti Toulcovy Maštale. Zde byl tento mech poprvé sbírán v r. 1985 (SOLDÁN 1996).

Metodika

První nálezy na území obou CHKO byly náhodné (údolí Doubravy, Milovické Perničky). Později jsem vzhledem ke znalosti stanovišť, které tento druh osídluje, začala možné lokality výskytu vyhledávat. Byly to zvláště skalní výchozy kyselých hornin a místa s výskytem pískovce. Z tohoto důvodu jsem navštívila i řadu lokalit, na kterých jsem *Orthodontium lineare* nenalezla.

Herbářové položky jsou uloženy v soukromém herbáři autorky.

Přehled lokalit:

Žďárské vrchy

- 1) Milovické Perničky (750 m n.m.), 2 km SV od obce Křižánky, na humusu ve štěrbinách na skalním útvaru, 19.7.1998.
- 2) Malínská skála (811,1 m n.m.), 3 km JJV od obce Křižánky, na humusu ve štěrbinách na skalním útvaru, 27.9.1998.
- 3) Lisovská skála (801,7 m n.m.), 5 km JV od obce Herálec, na zemi u skalního útvaru, 27.9.1998.
- 4) Devět skal (836,3 m n.m.), 3 km JZ od Křižánek, ve štěrbině na vrcholu skalního útvaru, 27.9.1998.
- 5) Čtyři palice (732 m n.m.), 2 km V od obce Křižánky, SZ stěna útvaru Tvrz, na humusu, 2.10.1999.

Železné hory

- 1) údolí Doubravy, asi 1,5 km SZ od obce Bílek, levý břeh řeky, na zemi na vrcholu skalky poblíž vodopádu, cca 520 m n.m., 3.1.1998.
- 2) Oheb, jižní svah, okraj sutí, na humusu, cca 550 m n.m., 8.5.1999.
- 3) přírodní rezervace Polom, část Malý Polom, na rozkládajícím se dřevě, cca 600 m n.m. 11.7.1999 (GUTZEROVÁ 1999).

Diskuse

V r. 1999 jsem se snažila nalézt *Orthodontium lineare* na dalších možných lokalitách. Snažila jsem se navštívit další vrcholové skalní útvary ve Žďárských vrších. Kromě již uvedených lokalit jsem navštívila skalní výchozy: Tisůvka (792 m n.m.), Rozštípená skála (cca 530 m n.m.), Peperek (674 m n.m.), Brožova skála (786 m n.m.), Pasecká skála (818 m n.m.). Na těchto lokalitách jsem zatím *Orthodontium lineare* nenašla, ale vzhledem k tomu,

že všechny tyto lokality se nachází jižně od lokalit s prokázaným výskytem *Orthodontium lineare*, předpokládám, že časem bude nalezeno i na těchto lokalitách.

Skutečnost, že jsem během dvou let v územích, ze kterých zatím není *Orthodontium lineare* známo, našla celkem osm lokalit, příkládám spíše jejich nedostatečné prozkoumanosti. Domnívám se, že tento druh je na území obou CHKO hojnější.

Závěr

Na území CHKO Žďárské vrchy a Železné hory bylo nalezeno 8 lokalit invazního mechu *Orthodontium lineare*, jedná se o první nálezy z těchto území. V případě nálezů ze Žďárských vrchů lze hovořit o čtvrtém místě výskytu tohoto mechu na Moravě.

Summary

The 8 new localities of the *Orthodontium lineare*, the invasive, rapidly spreading bryophyte, in the Landscape Protected Areas Žďárské vrchy Hills and Železné hory Mts. were recorded. Žďárské vrchy Hills is fourth area in Moravia where the occurrence of *Orthodontium lineare* is known.

Literatura

- FUTSCHIG J., 1965: Neue und bemerkenswerte Fundorte von *Orthodontium germanicum* F. et K. Koppe in Hessen. Jahresber. Wetterau., Hanau, 117 – 118: 65-69.
- GUTZEROVÁ N., 1988: Sukcese mechorostů na dnech skalních pískovcových měst. 90 p., ms. (Dipl. pr. depon. in Knihovna kat. botaniky PřF UK Praha).
- GUTZEROVÁ N., 1999: Příspěvek k bryoflóře přírodní rezervace Polom. Sborn. CHKO Žel. hory, v tisku
- HERBEN T., 1990: Sociology of communities invaded by *Orthodontium lineare* (*Bryophyta*) in Europe (excl. the British Isles). Preslia, Praha, 62: 215-220.
- SOLDÁN Z., 1996: Rozšíření neofytických mechů *Campylopus introflexus* a *Orthodontium lineare* v České republice. Bryonora, Praha, 18: 10-19.
- SOLDÁN Z., 1997: Invazní mechorosty. Zpr. Čes. Bot. Společ., Praha 32, Mater., 14: 33-39.

Došlo: 2.12.1999